

GONDOLATOK A DEVIZAHITELES PEREK MARGÓJÁRA

KIRÁLY PÉTER BÁLINT¹

Összefoglalás

A gazdasági válság következményeként kialakult devizahitel válság szükségessé tette a jogalkotó beavatkozását a helyzet rendezése érdekében. Célom bemutatni a devizahiteles perekre adott jogalkotói és jogalkalmazói megoldásokat, az ezek kapcsán felmerült problémákat, kérdéseket. Kitérek arra is, hogy vajon a jogalkotó által alkalmazott megoldások a legmegfelelőbbek voltak-e a válság kezelésére, és ha nem, akkor mit lehetett volna másképp tenni.

Kulcsszavak

devizahitel, visszaható hatály, tisztességes eljáráshoz való jog

Summary

The economic crisis, that led to a foreign currency loan crisis made it necessary for the legislature to take measures in order to resolve the situation. In this paper I will highlight the solutions of the legislature and jurisdiction, and the problems and questions raised by these actions. In addition I will examine whether it was the best solution in order to resolve this crisis, and if not what could the legislature do differently.

Keywords

foreign currency loan, non-retroactivity, right to a fair trial

¹ hallgató, Széchenyi István Egyetem, Batthyány Lajos Szakkollégium; e-mail: kiralypeterbalint@gmail.com

Bevezetés

Tanulmányomban az elmúlt időszak egyik legnagyobb port felkavaró ügyével, a devizahiteles törvénnyel és az azzal kapcsolatos jogi kérdésekkel foglalkozom. Célom bemutatni a devizahiteles perekre adott jogalkotói és jogalkalmazói megoldásokat, az ezek kapcsán felmerült problémákat, kérdéseket és azok következményeit.

Mindenekelőtt tisztázni szükséges, hogy mi is az a devizahitel. Devizahitelről akkor beszélünk, amikor eltér a kirovó és a lerovó pénznem, azaz a tartozás devizában van meghatározva, de a hitelező a kölcsönt forintban köteles folyósítani, az adós pedig forintban köteles törleszteni.

A folyósítás és a törlesztés közötti időben változhat a forint-deviza árfolyam, ami különbséget generál a folyósított és a törlesztett forintösszegek között. Ezt a különbséget nevezük árfolyamrésznek. Következésképp az adós forintban teljesítendő pénzfizetési kötelezettsége a forint erősödése esetén csökkenni fog, a forint gyengülése esetén viszont terhei növekednek.

A devizahitelezés Magyarországon a 2000-es évek elején nagyon népszerű volt. A gazdasági válság kitörésével és a forint gyengülésével azonban a devizahitelek törlesztő részletei jelentős mértékben megemelkedtek, amelyet az adósok nem tudtak törleszteni. Ezt követően merült fel az árfolyamrész alkalmazását lehetővé tevő általános szerződési feltételek (továbbiakban: ászf) tisztességtelenségének kérdése. A magyar állam több intézkedést is tett a helyzet orvoslására. A legfontosabb ezek közül a 2014. évi XXXVIII. törvény (továbbiakban: a devizahiteles törvény).

A Kúria jogegységi határozatai

Előzményként meg kell említeni a Kúria devizahitelekkel kapcsolatos jogegységi határozatait. A perek során az egyes bíróságok eltérően értelmezték a devizahitelezéssel kapcsolatos egyes kérdéseket. A Kúria célja a jogegységi határozatok meghozatalával ezeknek az ellentmondásoknak a feloldása az egységes joggyakorlat biztosítása érdekében. A jogegységi határozatban foglaltak ugyanis kötelezik a bíróságokat a jog értelmezése és döntéseik meghozatala során. A problémát az jelenti, hogy a Kúria jogegységi határozatai az előbb említett célt nem érik el, mert egymással is ellentmondanak. Az alábbiakban ezekre hozok pár példát.

Először is a Kúria a 2/2014 jogegységi döntését emelném ki, miszerint az eladási árfolyam mindig nagyobb, mint a vételi. Az indoklás szerint a bankok oldalán ez a gyakorlat bevételt generál, míg az adósnak kiadása keletkezik (2/2014 PJE). Ez az indoklás viszont ellentétben áll a Kúria a 6/2013 számú jogegységi döntésével, amelyben megállapította, hogy az árfolyamváltozás kockázatát a fogyasztó viseli, míg a hitelező helyzetét az árfolyamváltozás nem befolyásolja, mert forintban ugyanolyan értékű devizához jut az adós teljesítéskor, mint amennyit folyósított (6/2013 PJE).

A másik ellentmondás, amire fel szeretném hívni a figyelmet, szintén az árfolyamrészsel kapcsolatos. A Kúria a 2/2014. számú jogegységi döntésében kimondja, hogy az árfolyamrész kikötő feltétel nem felel meg a világos és egyértelmű szabályozás követelményének, mert még nyelvtanilag egyértelmű megfogalmazás esetén sem tud a fogyasztó az őt terhelő fizetési kötelezettség mértékével előre számolni (2/2014 PJE). Ez szemben áll a 6/2013 PJE döntéssel, mely még azt mondta ki, hogy a kirovó és a lerovó pénznem eltéréséből szükségszerűen következik, hogy a szerződéskötéskor nem lehet megmondani, hogy a lerovó pénznemből mennyit kell adni a teljesítéshez. Ez azonban a kirótt tartozás egyértelmű meghatározottságát nem érinti. A devizahitel szerződéseknél tehát a szerződéskötés időpontjában egyértelműen meg lehet állapítani a tartozás összegét, az a kirovó pénznemben meghatározott összeg (6/2013 PJE).

Összességében tehát elmondható a jogegységi határozatokról, hogy az ellentmondásoknál fogva nem képesek betölteni jogegységesítő rendeltetésüket, és nem szüntették meg a devizahitelek megítélése körüli bizonytalanságot.

Ezeket a problémákat érzékelte a Kúria is, így egy újabb jogegységi döntést hozott. Az 1/2016 jogegységi határozatban a Kúria kimondta, hogy érvényes a devizahitel szerződés, ha „a kölcsön összegét forintban (lerovó pénznem) határozza meg, feltéve, hogy az így meghatározott kölcsönösszeg devizában (kirovó pénznem) kifejezett egyenértéke pontosan kiszámítható az átszámítás szerződésben rögzített későbbi időpontjában, ennek hiányában a folyósításkor, az akkor irányadó árfolyam figyelembe vételével.” A másik fontos megállapítása a jogegységi határozatnak, hogy meghatározottnak tekinthető a kölcsön összege, ha a szerződés kiszámítható módon tartalmazza a törlesztő részletek számát, összegét és a törlesztési időpontokat. Kiszámíthatónak minősül a törlesztőrészlet összege, ha a szerződésben meghatározott későbbi időpontban, vagy az esedékességkor pontosan meghatározható. Ehhez azonban nem szükséges összegszerűen megjelölni a törlesztőrészlet mértékét (1/2016 PJE).

A Kúria tehát reagált a saját maga által kialakított helyzetre, és megválaszolta a bizonytalanságot okozó kérdéseket.

A devizahiteles törvény Alaptörvény-ellenessége

A törvény visszaható hatálya

Mindenképp ki kell emelni a médiában is sokat emlegetett visszaható hatályú jogalkotás kérdését.

Az Alkotmánybíróság (AB) ugyan nem vizsgálta, azonban kiemelném a devizahiteles törvény 3.§-át, amely kimondja, hogy semmis az árfolyamrést kikötő szerződési feltétel alkalmazása, kivéve, ha a kikötés megfelel a 1996. évi CXII. törvény (továbbiakban Hpt.) 200/A.§-ának, miszerint a bankok a kölcsön összegét és a törlesztő részleteket az MNB hivatalos, vagy ha van ilyen, akkor választásuk szerint a saját devizaárfolyamuk alapján kötelesek kiszámolni. Ez a rendelkezés állásponantom szerint azért visszaható hatályú, mert a Hpt. ezen szakasza csak 2010. novemberétől hatályos. Ezzel szemben a törvény hatálya a 2004 és a devizahiteles törvény hatályba lépése (2014) közt kötött szerződésekre terjed ki. Van tehát egy olyan időperiódus 2004 és 2010 között, amely alatt a bankoknak egy olyan jogszabályi rendelkezésnek kellett volna megfelelniük, ami akkor még nem is létezett és így nem is ismerhették (1996. évi CXII. törvény 200/A.§).

Több bírói indítvány is felvetette az AB előtt a törvény által megállapított „hét elvnek” való megfelelés követelményének alkotmányellenességét. A bankoknak a perek során azt kell bizonyítaniuk, hogy a szerződéskötési gyakorlatuk megfelel a törvényben meghatározott „hét elvnek” (egyértelmű és érthető megfogalmazás; tételes meghatározás; objektivitás; ténylegeség és arányosság; átláthatóság; felmondhatóság és szimmetria elve). A bírói indítványok azt kifogásolták, hogy ez a „hét elv” a devizahiteles törvény előtt egyetlen jogszabályban sem jelent meg követelményként. Az AB ezt a tényt el is ismerte, azonban döntésében kifejtette, hogy a „hét elvet” a Kúria a 2/2012 PK véleményében (amely először megfogalmazta ezeket) a tisztességtelenség kategóriájából vezette le. A tisztességtelenség pedig már a szerződések megkötésének idején is érvénytelenséget vont maga után, így nem mondható hogy a „hét elvnek” való megfelelés visszaható hatállyal került volna megállapításra (34/2014 AB határozat).

Az AB döntésének indokolásával eddig a pontig egyet is értek. Véleményem szerint az AB-nak ennek ellenére meg kellett volna állapítania a devizahiteles törvény Alaptörvény-ellenességét. A PK véleményben ezek az elvek ugyanis még példálózó jellegű felsorolásként szerepeltek, azaz a Kúria csupán kiemelte ezt a „hét elvet” a tisztesség kategóriáját alkotó sok más elv közül. Ezzel a devizahiteles törvény 11.§-a – miszerint a bíróság kizárólag azt vizsgálhatja, hogy az általános szerződési feltételek (ászf.) megfelelnek-e a hét elvnek – taxatív felsorolássá alakítja át ezeket az elveket (2014. évi XXXVIII. törvény 11. §). Ezzel kizárja,

hogy a bíróság a tisztesség elvében benne rejlő egyéb szempontokat – mint mögöttes szabályt – alkalmazza a hét elv mellett. Véleményem szerint a devizahiteles törvény ezáltal elszakította a „hét elvet” forrásától, a tisztesség elvétől és önálló magatartási követelményekké tette azokat. Mindez számomra azt jelenti, hogy a törvény tartalmilag olyan új érvénytelenségi okokat hozott létre, amelyek a szerződések megkötésének időpontjában nem léteztek. Ebből következik, hogy visszaható hatállyal került megállapításra a „hét elvnek” való megfelelés követelménye.

Erre a következtetésre jutott Kiss László alkotmánybíró is a 34/2014 AB határozathoz fűzött különvéleményében: „A Tv. nem a tisztességtelenség polgári jogi fogalmának egyfajta – a bírósági gyakorlatot figyelembe vevő – értelmezését tartalmazza, hanem az eddigi polgári jogi normáktól eltérő, új definíció alapján minősít szerződéses rendelkezéseket tisztességtelenségnek, méghozzá visszamenőleges hatállyal.”

A tisztességes eljáráshoz való jog megsértése

Szintén említést érdemel a tisztességes eljáráshoz való jog kérdése, amelyre több bíró is hivatkozott indítványában. Véleményük szerint a devizahiteles törvény által meghatározott rövid eljárési határidők a tisztességes eljáráshoz való jogba ütköznek, mert elveszik a bírótól annak a lehetőségét, hogy kötelezettségüknek eleget téve megalapozott döntést tudjanak hozni.

A 34/2014 AB határozatban az AB többször arra hivatkozik, hogy azért nem tekinthetőek a rövid határidők a tisztességes eljáráshoz való jogba ütközőnek, mert ugyan a szerződések terjedelmesek, azonban a bíróságok vizsgálata csak az egyoldalú kamatemelést, költségemelés, díjemelést lehetővé tevő szerződéses kikötésekre terjedhet ki (34/2014 AB határozat). Ez szemben áll a Ptk. azon rendelkezésével, miszerint az ászf. tisztességtelenségének megállapításakor az érintett feltételnek a szerződés más feltételeivel való kapcsolatát is figyelembe kell venni (1959. évi IV. törvény 209.§ (2) bek.). Ahogy arra Kiss László alkotmánybíró is rámutatott „ez a tény – tekintve, hogy azonos jogforrási szintű normák közötti kollízió áll fenn – önmagában okot adhatna a megsemmisítésre, mivel ellentétes a jogbiztonság és az egyenlő bánásmód követelményével” (34/2014 AB határozat).

Ehhez kapcsolódik a 2/2015 AB határozatban vizsgált szakértők igénybevételeinek kérdése. A bírói indítványok szerint ugyanis a rövid határidők miatt nincs lehetőség szakértői bizonyításra. Az AB erre azt válaszolta, hogy „[a] Tv. által szabályozott polgári perek alapvetően ténykérdések okirati bizonyításáról és ehhez kapcsolódó jogkérdések megítéléséről szólnak, ezek pedig szakértők bevonását nem teszik indokolttá (2/2015 AB határozat). Álláspontom szerint azonban a ténylegesség bizonyításához, azaz annak bizonyításához, hogy a szerződésmódosításra okot adó körülmények tényleges hatást gyakorolnak a kamatra, díjra, költségre már szükség lenne szakértőre. Ugyanis attól, hogy a bank feltüntet a szerződésmódosítás lehetséges okaként egy körülményt a szerződésben, nem biztos, hogy ténylegesen fennáll a pénzügyi összefüggés a körülmény és a szerződésmódosítás szükségessége között. Az összefüggés fennállását pedig egy közgazdasághoz (rendszerint) nem értő bíró nem tudja megítélni.

Véleményem szerint tehát az AB helytelenül állapította meg, hogy a bíróságoknak a szerződések csupán egy részét kell vizsgálnia ahhoz, hogy a tisztességtelenség tárgyában megalapozott döntést hozzanak, és igenis szükséges lett volna olyan eljárési határidők biztosítása, amely lehetővé tette volna szakértők igénybevételét. A devizahiteles törvény tehát sérti a tisztességes eljáráshoz való jogot.

Mit lehetett volna tenni?

A fent kifejtettek alapján elmondhatjuk, hogy a devizahiteles törvény nem volt a legideálisabb megoldása a problémának. Mi lehetett volna tehát a törvény alternatívája?

Egyrészt felmerülhet a kérdés, hogy vajon megoldható lett volna bírói szerződésmódosítással a devizahitelesek problémája? Bírói szerződésmódosításra a régi Ptk. értelmében csak akkor kerülhet sor, ha a felek közt tartós jogviszony áll fenn, a szerződéskötést követően valamilyen körülményváltozás áll be, és ez a változás sérti valamelyik fél lényeges jogos érdekét (1959. évi IV. törvény 241.§). A devizahitelek kapcsán egyértelmű, hogy tartós jogviszonyról van szó, és bekövetkezett egy olyan körülményváltozás, amely az adós érdekeit sérti. A bírói gyakorlat alapján azonban nem kérheti a szerződés módosítását, aki a változással számolhatott (Ib.hu 2011). Márpedig a bankoknak kötelességük volt tájékoztatni a fogyasztót az árfolyamváltozás lehetőségéről és az ebből eredő kockázatról, és ha ezt ténylegesen megtették, akkor a fogyasztó számolhatott ezekkel.

Szintén a bírói szerződésmódosítás ellen szóló érv –, ahogy arra az Alkotmánybíróság is rámutatott – hogy az nem alkalmas eszköz arra, hogy az azonos típusú szerződések nagy tömegét hasonlóan érintő változások hátrányos hatásait orvosolja (34/2014 AB határozat).

A másik lehetséges megoldási mód a közérdekű keresetindítás lett volna.

A devizahiteles törvény célja, hogy ugyanazon ászf. alapján ne több ezer külön per folyjon (esetleg különböző végeredménnyel), hanem azok tisztességességét egy eljárásban lehessen vizsgálni. Ez a cél közérdekű keresetindítással is elérhető lett volna, hiszen annak sikere esetén a bíróság a tisztességtelen feltételt alkalmazóval szerződő valamennyi félre kiterjedően (erga omnes hatállyal) állapítja meg az ászf. érvénytelenségét. Azaz a közérdekű keresetindítás esetén is egy pert folytatnak le, és ha abban megállapítják az ászf. érvénytelenségét, akkor az adott ászf-et tartalmazó szerződés érvénytelennek minősül.

Az AB egyébként több helyen is kifejti, hogy az állam alperesi pozíciója egyfajta „inverz közérdekű keresetnek” felel meg. Máshol kifejezetten úgy fogalmaz, hogy „lényegében a vizsgált esetben is ilyen közérdekű igényérvényesítésről rendelkezik” a devizahiteles törvény (Gellért 2007). Ez alapján felmerülhet bennünk, hogy az állam vajon miért nem a közérdekű keresetindítás már meglévő intézményét alkalmazta? Hiszen erga omnes hatályánál fogva az is ugyanerre az eredményre vezetett volna, és el lehetett volna kerülni az éles nemzetközi és belföldi kritikákat.

Kérdés lehet, hogy mi van akkor, ha a közérdekű keresetindítás is ugyanolyan hosszú pereskedést eredményezett volna, mint ha egyesével bírálják el az adósok kereseteit? Nem célszerűbb-e mégis, hogy a devizahiteles törvény rövid határidőket állapított meg a perek lezárására? Véleményem szerint a közérdekű keresetindítás csak akkor lehetett volna valódi alternatívája a devizahiteles törvénynek, ha azzal időben élnek. Azaz abban az esetben, ha a válság begyűrűzése után, amikor a törlesztőrészletek jelentősen emelkedni kezdtek, azonnal megindították volna őket.

De lege ferenda javaslat

A múltat megváltoztatni már nem lehet, viszont tehetünk azért, hogy a jövőben elkerüljük hasonló társadalmi problémák megjelenését. Ehhez véleményem szerint kötelezővé kellene tenni a bankok számára, hogy az általuk alkalmazni kívánt ászf-t nyilvánosságra hozatala mellett véleményezésre küldjék el az MNB-nek. Az MNB feladata lenne, hogy véleményt mondjon arról, az ászf. megfelel-e a tisztesség követelményének.

A javaslatom célja, hogy egy ászf. esetleges tisztességtelensége ne csak évekkel a szerződés megkötése után (egy gazdasági válság hatására) merüljön fel, hanem még azelőtt ki lehessen mondani az érvénytelenségét, hogy szerződések tömegeit kötnék meg az alapján és újabb társadalmi méretű probléma alakulna ki.

A de lege ferenda javaslatom életszerűségét igazolja, hogy a 2014. évi LXXVIII. törvény (fair bank törvény) 13.§-a egy ehhez hasonló, MNB általi jóváhagyatási kötelezettséget ír elő.

A pénzügyi intézménynek a három évet meghaladó futamidejű hiteleknél a hitelkamatot, illetve a referencia kamatlábhoz kötött hitel esetében a kamatfelárat, legalább három éves kamatperiódusra előre kell rögzítenie. A kamatot vagy a felárat a hitel teljes futamideje alatt legfeljebb öt alkalommal van lehetősége módosítania. A hitelkamatot legfeljebb a kamatváltoztatási mutató, a kamatfelárat pedig legfeljebb a kamatfelár-változtatási mutató alkalmazásával számított mértékig módosíthatja. Ezeket a mutatókat a pénzügyi intézménynek kell kialakítania, az MNB a mutatók jogszerűségét vizsgálja és amennyiben elfogadja az adott mutatót, akkor honlapján közzéteszi azt (2014. évi LXXVIII. törvény).

Összegzés

Az AB ugyan nem állapította meg a törvény alkotmányellenességét, azonban a devizahiteles törvény egyes pontjai véleményem szerint a visszaható hatályú jogalkalmazás tilalmába ütköznek, és sértik a tisztességes eljáráshoz való jogot. Összességében tehát megállapítható, hogy a devizahiteles törvény egy szükséges, ám megkésett intézkedés volt az állam részéről, és bár eredményezett megoldásokat, mellette újabb vitákat és problémákat is generált.

Irodalom

1/2016 PJE (Polgári jogegységi határozat)

1959. évi IV. törvény a Magyar Köztársaság Polgári Törvénykönyvéről

1996. évi CXII. törvény a hitelintézetekről és a pénzügyi vállalkozásokról

2/2014 PJE (Polgári jogegységi határozat)

2/2015 AB határozat

2014. évi LXXVIII. törvény a fogyasztónak nyújtott hitelről szóló 2009. évi CLXII. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról

2014. évi XXXVIII. törvény a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről

34/2014 AB határozat

6/2013 PJE (Polgári jogegységi határozat)

Gellért Gy. (2007) *A polgári törvénykönyv magyarázata 1-2.* Complex Kiadó, Budapest

<http://www.lb.hu/hu/sajto/altalanos-szerzodesi-feltetelek-megtamadasi-feltetelek-irant-inditott-perben-legfelsobb> (Legfelsőbb Bíróság 2011. szept. 27. napján kihirdetett részítélete) Letöltés: 2016. 09. 12.